

Edellisen johdosta.

Jos kirjoittaessani pyynnöstä Virittäjään arvostelun M. Airilan, Aimo Turusen ja Jussi Rainion toimittamasta Vepsän oppaasta olisin tiennyt, että force majeure oli pakottanut poistamaan kirjasesta esipuheen ja että toimittajat kustantajan haluttomuuden vuoksi eivät olleet voineet ilmestymään päässeeseen osaan tehdä niitä muutoksia, jotka heidän mielestään olisivat olleet tarpeelliset esipuheen poisjäämisen

vuoksi, olisi arvosteluni tietysti ollut monessa suhteessa toisenlainen. Eräät huomautukset oppaan puutteellisuuksista olisivat ilman muuta jääneet pois, ne kun johtuvat juuri sellaisen esipuheen puutteesta, jollaisen prof. Airila vastineessaan kertoo poisjääneen esipuheen olleen. Tästä esipuheesta olisi varmaan mm. ilmennyt syy siihen oudoksuttavan ja epä johdonmukaiselta tuntuvaan seikkaan, että maininta vepsän konsonanttien luonnuksesta sisältyi siihen eikä asiaa ole esitetty kieliopillisessa osassa siinä yhteydessä, jossa nyt puhutaan muusta venäjän kielen äännerakenteen vaikutuksesta vepsän kielen. Esipuheen rakenne oli kai myös sellainen, että maininta vepsän äänneopin vanhastavista piirteistä suomeen verraten sopi sekin paremmin sinne kuin äkin ajatellen luonnollisemmalla tuntuvalle paikalleen oppaan kieliopillisen osan vepsän ja suomen eroavuuksia ja vastaavuuksia käsittelevään kohtaan, jossa nyt yllättävässä muodossa esitetään yksi ainut orpo esimerkki näistä vanhastavista piirteistä.

Arvosteluuni olisi ratkaisevalla tavalla vaikuttanut myös se, että esipuheessa olisi kerrottu oppaassa olevan tarkoituksena kirjoittaa kokeeksi vepsän kirjakieltä ja esitetty syy, miksi ei kirjoitustavassa ole päästy riittävään johdonmukaisuuteen. Olen toimittajien kanssa täysin samaa mieltä siinä, että vepsää kirjakielleksi tehtäessä sitä olisi pitänyt liikauttaa suomeen päin. Siksi en arvostelussani sanokaan, vaikka A:la näyttää sanani niin käsittäneen, että oppaan teksteissä ja sanastoissa ei olisi saanut olla oppitekoisia, suomalaiselta pohjalta tehtyjä sanoja. Sanon vain, että milloin tällainen oppitekoinen sana esiintyy, se olisi ollut paikallaan sanan akuperästä vaikkapa alaviittauksessa huomauttaa.

A:la on vastineessaan esittänyt eräitä kohtia kirjeestäni, jonka hänelle hänen omasta pyynnöstään kirjoitin ja jossa selvitin syitä, joiden perusteella pidän oppaan kieliopillisen osan esitystä useissa kohdin sekavana ja harhaanjohtavan puutteellisenä. Mielestäni ei ole lainkaan oikein, että Virittäjän palstoilla käytellään väittelyn aineksena asioita, joista yksityisessä kirjeenvaihdossa esitettiin Virittäjän lukijoilla ei ole omakohtaista tarkkaa tietoa. Kun A:la nyt kuitenkin on katsonut aiheelliseksi ruveta kirjettäni Virittäjässä esittelemään ja kun hän lisäksi näyttää eräissä kohdin lukeeneen siitä hieman muuta, kuin mitä olen kirjoittanut, on mielestäni oikeus ottaa seuraavassa uudelleen lyhyesti esille A:lan käsittelemät kirjeeni kohdat ja esittää asiat nyt niin, kuin ne kirjeessäni todella olen esittänyt. Käsitellen näitä kirjeeni kohtia vastineessa olevassa A:lan itsensä valitsemassa järjestyksessä — kirjeessäni järjestys kyllä on toinen.

1. A:la myöntää, että passiivisen muodon objektia koskeva oppaan sääntö on puutteellinen. Onkohan asioita tuntemattoman oppivan kannalta arvostelun pelkkä puutteellisuus riittävä tuomio silloin, kun oppaassa esimerkkivirke on ristiriidassa säännön kanssa? Esimerkkiäkö oppivan tällöin on uskottava vai sääntöä? Passiivisen muodon objektia koskeva oppaan sääntö on muuten puutteellinen muussakin suhteessa kuin esitetyn esimerkkivirkkeen ilmaisemassa. Siinä on kokonaan unohtunut se, että passiivinen muoto voi olla sekä myönteinen että kielteinen, mikä seikka vepsässäkin ratkaisevasti vaikuttaa objektin sijaan.

2. Vastineessa siteeratussa kirjeeni kohdassa ei ole sanottu, kuten A:la on erehdyksessä käsittänyt, että juuri oppaan kieliopillisen osan po. kohdasta puuttuisi maininta siitä, mikä on äänisvepsää, mikä muuta, vaan olen kirjeessäni tämän kohdan maininnut esimerkkinä niistä viittauksista, joiden perusteella oppivan itse on pystyttävä arvaamaan, että esitys y l e n s ä, so. sellaisissakin kohdissa, missä siitä ei ole erikoista mainintaa, perustuu äänisvepsään. Kun arvosteluani ja kirjettäni kirjoittaessani en tiennyt, että oppaasta oli jäänyt pois sellainen esipuhe, jossa kieliaineiksen äänisvepsäläisyydestä oli mainittu, tulin tällä tavoin esittäneeksi oppaassa olevana sekavuutta aiheuttavana vikana senkin, että siinä liiaksi luotetaan oppivan arvauskykyyn.

3. Kirjeessäni en kysy, kuten A:la esittää, tarkoitetaanko huomautuksella: »*Akad lähtoba* —, *hö mänoba* —» äänisvepsää vai muuta, vaan kysyn (siteeraan kirjettäni, josta minulla on tallella jäljennös): »Sitenkö (po. huomautus on käsitettävä), että kaikista verbeistä voidaan passiivin kaltaisen monikon 3:nnen persoonan muodon ohella käyttää sentapaisia muotoja kuin *lähtoba* ja *mänoba*, vai sitenkö, että vain verbeistä *lähtta* ja *mända* voidaan sellaisia käyttää?» Ottaen huomioon vepsän kielen käytäntö monikon 3:nnen persoonan muodon osalta voidaan vastoin A:lan

käsitystä tälläkin kohtaa mielestäni syystä puhua esityksen puutteellisuudesta ja sekavuudesta.

4. Kieliopillisessa osassa on vepsän eri murteiden erikoisuuksia esiteltäessä eräissä kohdin käytetty nimityksiä äänis-, keski- ja etelävepsä, eräissä muissa kohdin taas ylimalkaisia sanontoja »eteläiset murteet» ja »eteläisemmät murteet», joilla niiden yhteydessä esitetyistä murreominaisuuksista päätellen tarkoitetaan yhdessä tapauksessa vain etelävepsää, parissa muussa tapauksessa taas sekä keski- että etelävepsää yhteisesti. Kummastelen A:lalle lähettämässäni kirjeessä tällaista sanonnan epäjohdonmukaisuutta ja pidän sitäkin sekavuutta aiheuttavana.

5. Olen kirjeessäni huomauttanut oppaan kieliopillisesta osasta puuttuvan mm. maininnan siitä, että sellainen esitetty ja esimerkein valaistu sekundäärinen sijapäätte kuin *-nost* on tässä muodossa tunnettu vain keskivepsässä, ja että verbien taivutuskaavoissa esiintyvät monikon 3:nnen persoonan muodot *andaba, opendaba, andaižiba, opendaižiba* jne. edustavat vain keski- ja etelävepsää (äänisvepsässä *-ba*-päätteen esiintyminen rajoittuu vain verbien *lähhta, mända, panda, tulda* ja **linda* indikatiivin preesensin monikon 3:nnen persoonan muotoihin, jota paitsi se vielä tavataan *lähhta*-verbin indikatiivin imperfektin monikon 3:nnen persoonan muodossa). Näiden kielellisten seikkojen ilmenemisalue olisi mielestäni oppaassa pitänyt esittää yhtä hyvin kuin nyt on esim. esitetty, että äänisvepsässä käytetään muiden murteiden *-mu, -me*-päätettä vastaamassa erillistä sanaa *möto* 'myöten' ja että eteläisemmissä murteissa esiintyy aikarakenteessa oudonasuinen *h*:llinen laatutapa (*ištut*), jne. Jos on kiinteästi oppaan suunnittelun mukaista, ettei anneta murretietoja, niin miksi niitä kuitenkin on useissa tapauksissa annettu?

Mitä *-kaz*-johtimen merkityksen esitystapaan oppaassa tulee, niin se kyllä mielestäni arvostelussani esittämästäni syystä erittäin helposti voi viedä harhaan sellaisenkin, jolla ei ole hiventäkään halua tulla harhaanjohdetuksi. Sitä paitsi: kun tässä kuten useassa muussakin kohdassa asiat pari sanaa lisäämällä olisi voitu esittää niin, ettei kukaan voisi tulla harhaanjohdetuksi, vaikka kuinka kovasti sitä itse haluaisikin, niin miksi asioita ei ole niin esitetty?

Yllättävä on tieto, että *matvejahnē ak* tarkoittaisi myös Matvejanselän kylästä kotoisin olevaa naista. Niiden huomioiden perusteella, joita äänisvepsäläisten parissa ollessani tein, Matvejanselän kylästä kotoisin oleva on vepsäksi *matvejanselga-aaihe* t. (varsinkin Matvejanselän naapurikyliässä) pelkkä *šelga-aaihe*. — Mielestäni po. sukunimiksi tulleita paikannimiä koskeva oppaan kieliopillisen osan kohta ei tule kovin selväksi silläkään, että *matvejahnē ak*-ilmauksen selitetään merkitsevän Matvejanselän kylästä kotoisin olevaa naista. Nyt on *matvejahnē ak* käännetty 'Matvejan eukko'. Jos olisi tahdottu ilmaista, että kyseessä on Matvejanselän kylästä oleva eukko, olisi ollut oppivan kannalta selvempää kääntää 'matvejanselkäläinen t. matvejalainen (?) t. Matvejan (?) kylän eukko'. (*Ilja Arskahtihe* onkin oppaassa käännetty 'Ilja Arskahtilainen'.) Erittäin helppo on erehtyä luulemaan myös ilmauksen *petrihihe hebo* kuuluvan esimerkkinä tapauksiin, joissa paikannimistä oppaan esityksen mukaan on muodostettu laatusanoja, kun asiat on esitetty seuraavasti: »Myös paikannimistä on muodostettu laatusanoja, jotka voivat kehittyä sukunimiksi. Esim. *Matvejahnē ak* 'Matvejan eukko'. *Ilja Arskahtihe* 'Ilja Arskahtilainen'. Samoin: *Petrihihe hebo* 'Petriin hevonen'.»¹

¹ *Petrihihi* (*petreihihe*) ja *matvejahnē* (äänisvepsässä tavallisemmin *matveihihe*) voivat kumpikin olla vepsäläisiä sukunimiä, joista edellinen vastaa venäläistä (ja viralista) sukunimeä *Петров* ja jälkimmäinen venäläistä sukunimeä *Мамеев*. Näissä sukunimissä kantasanoina olevia miehennimiä *petrei* ja *matvei* käytetään vepsässä myös sen talon nimenä, jossa *petreihihe* t. *matveihihe*-niminen perhe asuu, ja myös itse perhettä tarkoittamassa; sanotaan siis esim. *petrei / he -š -špai* 'Petrehisille, Petrehisten luo, Petrehisten kotiin, jne.' ja *matvei/he -š -špai* (t. *matveja/ha -š -špai*) 'Matvehisille, Matvehisten luo, jne.' Mahdollisesti onkin näiden samoin kuin muidenkin vastaavantyyppisten vepsäläisten sukunimien kantasanoina pidettävä nimiä *petrei*, *matvei* jne. t a l o n - (ei miehen-) nimen merkityksessä, ja täten siis olisi aivan oikein sanoa, että ne ovat (olo)paikannimistä johtuneita (vrt. TUNKELO Vir. 1930, s. 376 seur.). A:lan vastineessaan antaman selityksen mukaan oppaan po. kohdassa kuitenkin ei tarkoiteta tätä, eikä pä tällainen käsitys oppaan sanonnasta millään tavoin ilmenekään.

En ole arvostelussani sanonut, että oppaassa olisi pitänyt seikkaperäisesti esittää suomen ja vepsän yhtäläisyydet, vaan vain, että esim. sijamuotojen käyttöä esittelevässä kohdassa olisi ensin l y h y e s t i sanottu sijamuotoja vepsässä käytettävän yleensä suomen mukaisesti, ja vasta sen jälkeen ryhdytty esittämään suomen poikkeavia vepsän käytäntöjä. Tällainen huomautus olisi vienyt tilaa korkeintaan kaksi riviä. Sitä, että esitys näin olisi ollut oppivalle selvempi, ei voitane kieltää. Ja eiköhän sittenkin olisi ollut selvempää myös, että oppiva olisi ensin taivutuskaavojen avulla tutustettu vepsän muoto- ja taivutusoppiin, ja vasta kun muodot ovat tutut, käyty hänelle esittämään lausetta ja lauseenjäsäniä koskevia seikkoja, eikä päinvastoin, kuten nyt on tehty?

Oppaan tekstejä koskevassa arvosteluni osassa on A:lassa herättänyt närkästystä sanontani, että erät tekstit tuntuvat olevan keinosyntyisiä. En ole kuitenkaan keinosyntyisellä tarkoittanut mitään muuta kuin välittömästi kansan suusta saadun ja kansan itsensä sepittämän aineksen, so. satujen, laulujen ja jutelmien vastakohtaa, siis sellaisia kappaleita, jotka toimittajat, kuten A:la alahuomautuksessaan sanoo, ovat sommitelleet tai laatineet. Panen mielihyvin merkille, että oppaan tekstien joukossa on runo *hiitand*, joka tietääkseni on tietyn vepsäläisen sodan aikana alunperin vepsäksi kirjoittama, eikä siis ole kansanlaulu, kuten ovat molemmat muut oppaassa olevat pikku runot. Mielelläni uskon, että oppaan tekstit ovat erinomaisesti kestäneet tulikoheensa sodan aikana opetustyön välikappaleina. Tässä opetustyössä lullisin myös opettajan nimenomaan huomauttaneen tekstien eräiden sanojen oppitekoisuudesta, minkä huomautuksen puuttuminen oppaassa olevien tekstien yhteydestä oikeastaan onkin ainoa huomautus, jonka niitä vastaan arvostelussani tein.

A:la sanoo vastineessaan eräiden sanastoihin korjauksiksi esittämäni sanain puuttuvan siksi, että ne ovat venäläisperäisiä. Tämä selitys ei tunnu vakuuttavalta. Jos nimittäin lähtee sanastoja tarkastamaan siltä pohjalta, että niitä tehtäessä on tietoisesti ja johdonmukaisesti yritetty karttaa venäläisiä lainasanoja, huomaa yllätyksekseen, että sanastoissa vilisemällä vilisee aivan uusiakin venäläisperäisiä lainasanoja, joiden esittäminen mahdollisimman vähäiseen venäläisten lainasanojen määrään pyrkivissä sanastoissa on tarpeetonta. Kummalta tuntuu myös, että esittämistäni sanoista ei A:lan mukaan esim. *sokor*-sanaa ole voitu esittää sen venäläisperäisyyden vuoksi *ap*-sanan ohella sub voce *appi*, kun suomalais-vepsäläisessä sanastossa kuitenkin sub voce *anoppi* on voitu *anop*-sanan ohella mainita venäläisperäinen *sokrov*. Sub voce *kirola* ei A:lan mukaan ole voitu esittää ilmausta *matit sanuda*, koska se pohjautuu venäläiseen sanaan *mamoramьca*; kummaa on, että tähän samaan venäläiseen sanaan pohjautuva vepsän *ma'ihetitaze* tästä huolimatta on voitu esittää sub voce *kiroilla*. Ei myöskään ole helppo ymmärtää, että halu karttaa venäläisiä lainasanoja olisi pakottanut ottamaan sanastoon kiroamista merkitseviksi sanoiksi venäjältä saadut lainasanat *aaida* ja *mo'da*, jotka eivät merkitse kiroamista, mutta jättämään pois ehdottamani sanan *proktiniita*, joka sitä merkitsee. Näiden esittämäni seikkain perusteella on vaikea päätyä muuhun tulokseen kuin siihen, että syy sanastojen erehdyksiin ja virheisiin on jokin muu kuin pyrkimys karttaa venäläisten lainasanojen esittämistä.

Valitan lopuksi syvästi sitä, että Vepsän oppaan arvostelussani sen vuoksi, etten tuntenut sen ilmestymisen vaiheita ja vaikeuksia, tulin esittäneeksi sellaista, mikä tuntui oppaan toimittajista kohtuuttomalta. Kuten alussa jo sanoin, arvosteluni olisi ollut monessa kohdin toisenlainen, jos olisin tiennyt, että oppaasta oli jouduttu poistamaan esipuhe, joka olisi tehnyt ainakin erät kieliopillisen osan nyt epäselviltä tuntuvat kohdat selvemmiksi. Toimittajat ansaitsevat kaiken tunnustuksen siitä, että he sääkymättä vaivoja ja vaikeuksia ryhtyivät työhönsä ja saattoivat sen päätökseen. Mielellään olisi suonut, ettei olisi ollut olemassa force majeure- eikä mitään muitakaan syitä, joiden vuoksi opas monien vaikeuksien jälkeen ilmestyyttyään antaa aihetta sellaisiin huomautuksiin, joita arvostelussani ja myös edellä olen esittänyt.

Reino Peltola.